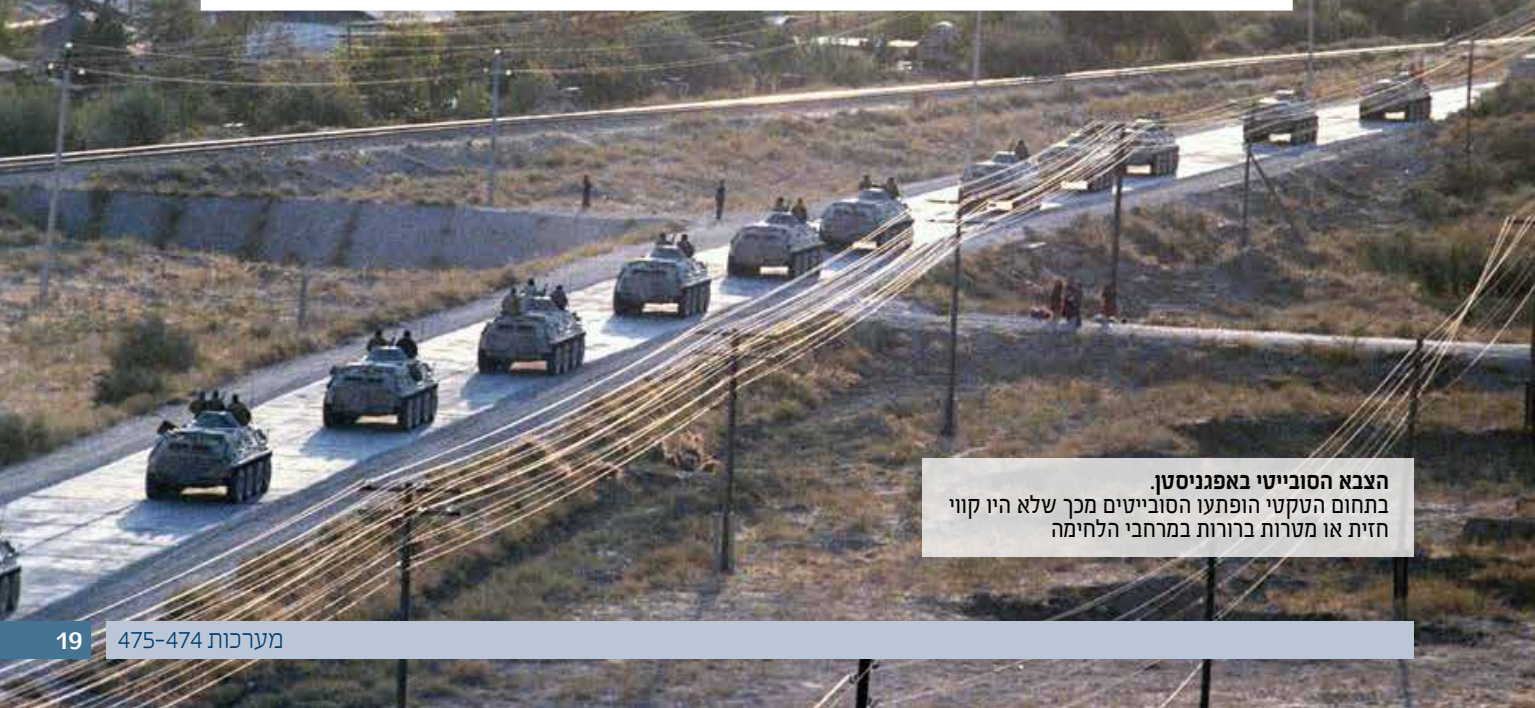
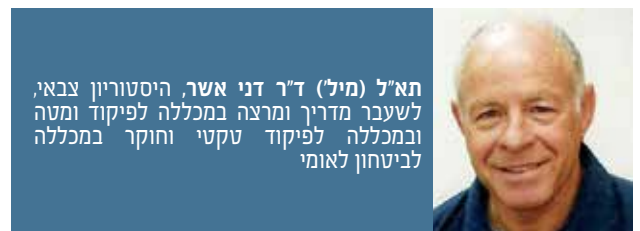

למידה והפקת לקחים תוך כדי לחימה

יש מקום לשפר את דרך הלמידה, ולהביא למיצוי מרבי של הפקת הלקחים, לחיפוש ולמתן מענה ולשימוש בו עוד במהלכו של סבב ההתנגשות

הצבא הסובייטי באפגניסטן.
בתחום הטקטי הופתעו הסובייטים מכך שלא היו קווי
חזית או מטרות ברורות במרחבי הלחימה

תא"ל (מיל) ד"ר דני אשר, היסטוריון צבאי, לשעבר מדריך ומרצה במכללה לפיקוד ומטה ובמכללה לפיקוד טקטי וחוקר במכללה לביטחון לאומי

כדי מלחמה. מדובר בכשל של הצבא הבריטי בתחום לוחמת השריון והנ"ט מול הכוח הגרמני, בפיקודו של רומל, במדבר המערבי במהלך הלחימה בצפון אפריקה במלחמת העולם השנייה. הגרמנים עשו שימוש יעיל בתותח הנ"ט 88 מ"מ כאשר הפעילו אותו בתור תותח נ"ט. ההפתעה בהפעלת הנ"ט היעילה במשולב עם השריון הייתה לא רק טכנולוגית אלא בעיקר תורתית, והשפעתה על הכוח הבריטי הייתה בעיקר פסיכולוגית.

הגישה הבריטית הישירה התנפצה מול מלכודות מערכי הנ"ט של תותחי ה-88 מ"מ, שהיו מוסווים ומוסתרים היטב. לימוד מעמיק של דרך הפעולה של הגרמנים מ-1941 הוביל להתאוששות ולהצלחה יחסית בקרב אל-עלמין בסוף 1942, כשהכוחות הבריטיים הפעילו במשולב כוחות מחילות שונים עם מגוון אמצעי לחימה בתחום הנ"ט והנ"א. נראה היה שהבריטים לא פיתחו במהלך כל התקופה מנגנון למיצוי לקחים, ולא השכילו להעביר את הניסיון הקרבי שנצבר בלחימה מול האויב הגרמני לרמות שמעליהם, ומהן למתקני האימונים בבריטניה.

בשנים הראשונות של המאה ה-21 חלו שינויים רבים באויבים שעימם מתמודדת ישראל, בעוצמת הכוחות המתנגשים, במבנה שלהם וכן בנשק ובציוד שבו הם משתמשים

לעומת זאת, האמריקנים הפיצו במהלך לחימתם באוקיינוס השקט דוחות מסכמים ולקחי קרבות מיד לאחר אירועי לחימה. גם בלחימתם באירופה הופצו דוחות באופן מיד. למשל עומר ברדלי, מפקד הנחיתה האמריקנית בנורמנדי, הגיש מיד לאחר הנחיתה ב-6 ביוני 1944 דוחות של "ניסיון מקרב". רוב הלקחים, שהופצו מדי יום על דף אחד, התמקדו ברמה הטקטית, ומטרתם העיקרית הייתה לחסוך חיים ולהפחית את כמות האבידות. בדפים הופצו לקחים שנלמדו בזירות לחימה שונות כולל על-ידי בעלות הברית האחרות, ובהם, בין השאר, גם ההמלצה לעבור דרך קירות הבתים במסגרת לוחמה בשטח בנוי.

הדוחות של האמריקנים כללו בין היתר מידע על התכסיסים של הגרמנים. בחלק מהם אף צוין מה למדו הגרמנים (שהפיצו את לקחיהם בקרבות בדפי מידע שנקראו Merkblatt [עלון]) מן האמריקנים, ומה הם אימצו בלחימה מולם. מקרים אלה הובילו, בתוך המלחמה, להקמת יחידה שעסקה בלמידה של מהלכי האויב ובניתוחם וכן בהטמעת הלקחים ביחידות השונות.⁴

למידה והפקת לקחים בלחימה בעצימות נמוכה - הסובייטים באפגניסטן

בדצמבר 1979 פלשה ברית המועצות לאפגניסטן. במשך כתשע שנים לחם הצבא הסובייטי מול כוח גרילה של תנועת ההתקוממות. זה היה הניסיון האמיתי הראשון של הצבא הסובייטי בייזום ובניהול מערכות ומבצעים קרביים נגד כוחות גרילה בשטח הררי ומדברי.

בהתנגשות בין כוחות צבאיים במהלכה של מלחמה יש חשיבות עליונה להכרת האויב שנגדו נלחמים - סדר הכוחות שלו, מערכות הלחימה שברשותו, אופן פריסת הכוחות בשטח, הדרך המקובלת של הפעלתם במהלך הקרב וכן השטח שבו מתקיים העימות. הפקת לקחים, חיפוש מענים ושימוש בהם מול האויב בעימותים צבאיים היו חלק מתורת הקרב של כל הצבאות במהלך ההיסטוריה. ההפקה והשימוש בלקחים התאפשרו בעיקר כאשר בין האירועים היה מרווח זמן גדול.

במהלך המאה ה-20 התרחשו אירועים צבאיים רבים שבמהלכם התנגשו כוחות בעוצמה גבוהה במשך תקופות ארוכות, וניתן היה להפיק מהם לקחים ולהשתמש בהם בסבבי המלחמה שהיו אחריהם. בשנים הראשונות של המאה ה-21 השתנה טבע המלחמה. חלו שינויים רבים באויבים שעימם מתמודדת ישראל, בעוצמת הכוחות המתנגשים, במבנה שלהם וכן בנשק ובציוד שבו הם משתמשים. גם מאפייני השטח שבו מתבצעת הלחימה ובדרך הפעלת הכוחות השתנו מאוד. כדי ללמוד את השינויים האלה, לגבש פתרונות ולהנחילם לגיסות לקראת העימות הבא, או אף בעימות הנוכחי, יש לשכלל את דרך הפקת הלקחים והפצתם.

המאמר נגזר ממחקר מקיף העוסק בלמידת אויב על-ידי כוחותינו תוך כדי לחימה,¹ ומטרתו להציג את הדרך שלפיה למד צה"ל את מלחמות העבר ובאמצעותה הפיק לקחים.

למידה והפקת לקחים בלחימה בעצימות גבוהה - מלחמת העולם השנייה

במהלך מלחמת העולם השנייה פעלו שני הצדדים רבות כדי ללמוד על אמצעייו של האויב, על תורת ההפעלה שלו ועל ההפתעות שאותן תכנן. בנושא זה בלטו במיוחד צבא היבשה וחיל האוויר הגרמניים שאף השקיעו בכך מאמצים מיוחדים; תרבות הלמידה וההשתפרות החלו מיד לאחר הפלישה לפולין.

קיימות דוגמאות רבות לתרבות של פתיחות ורצון אמיתי של הגרמנים ללמוד.² הבולטת שבהן היא הלחימה בטנקי ה-T-34 הסובייטיים במהלך מבצע ברברוסה. הגרמנים חשבו שטנקי הפנצר החדשים שלהם עדיפים על אלה של הסובייטים, אך חוו על בשרם את עליונותו של השריון הסובייטי. מאמץ מודיעיני להכיר את השריון ואת כוח האש של הטנקים הסובייטיים הביא להפקת ולימוד לקחים מיד, להפצתם ולשינוי דרך הפעולה נגדם. דרכים אלה כללו שימוש במגוון של אמצעי לחימה שהוסבו והופעלו בשלב הראשון ללחימה נגד הטנקים. בשלב מאוחר יותר נתנו טנקי הפנצר והטייגר הגרמניים מענה נאות לעליונות של הסובייטים.

מצד אחר ניתן להצביע על כשל בלימוד האויב ובהפקת לקחים תוך

כוח צה"ל במלחמת סיני. מאמץ הלמידה וההטמעה שהתרכז במה"ד ובאמ"ן הגיע למיצוי המוצלח בשלביה הראשונים של מלחמת סיני

למידה והפקת לקחים בצה"ל מלחמת העצמאות

במלחמת העצמאות לחם כוח המגן העברי, ובהמשך כוחות צה"ל, בגזרות נפרדות ומול אויבים שונים. ידע שנרכש ביחידות השונות נלמד והופץ כמעט רק במסגרות של קורסים, שחלקם התקיימו תוך כדי מלחמה. מפקדים ויחידות שעברו מגזרה לגזרה הנחילו את הידע שנרכש גם במקומות החדשים. עם זאת, לא היה מנגנון מסודר שאפשר לימוד של האויב. החריג היחיד היה כוח הפלמ"ח שבמטהו ניסו לרכז לקחים ולהפיצם בין היחידות.

גם שירות המודיעין הצבאי עקב אחר האויבים במהלך הקרבות, בעיקר באמצעות המודיעין הקרבי בחטיבות. נושאי הפקת הלקחים והפצתם התמסדו במהלך הזמן. כך לקראת המבצעים ההתקפיים הגדולים, בחלקה האחרון של המלחמה כבר נרכש ידע ממסמכי שלל, מחקירת שבויים, מתצפיות, מסיורי אוויר ומהאזנה לכוחות האויב.⁵

מלחמת סיני

היכרות תורמת עם האויב והאתגרים שהוא מציב לא אפיינה את שקרה במהלך המלחמה הקצרה. המטכ"ל באמצעות מה"ד בראשות אל"ם חיים בר לב ומחלקותיו, הפעיל לאחר המלחמה צוותי תחקור שהתבססו על חניכי הקורס לפיקוד ומטה. אלה ריכזו את תחקירי הקרבות וסיכמו את הלקחים שהונחלו מאוחר יותר ביחידות באמצעות אימונים ושינויים במבנה הכוח.

התחזקותם של הכוחות המשוריינים לאחר המערכה הובילה לפעילות רבה של הפקת לקחים במפקדת גיסות השריון. הפעילות הזאת הייתה בין הגורמים להצטיידות המואצת ולבניין הכוח שהביאו את צה"ל להצלחותיו במלחמת ששת הימים. בחוברת מסכמת בשם **לקחי חיל השריון** שפרסמה מפקדת גיסות השריון בפברואר 1957 מופיעים הרעיונות שהיו יסוד לגיבוש תפיסת הפעלת השריון בהמשך.

יכולת הלמידה של הסובייטים את האויב ואת שיטותיו הייתה איטית, והאפקטיביות שלה הייתה מוגבלת

הסובייטים מצאו עצמם מופתעים - הן ברמה הטקטית והן ברמה האסטרטגית - מאופי הלחימה ומן האויב. ההפתעה הזאת גרמה לפגיעה משמעותית באפקטיביות המבצעית.

לוחמי הגרילה נמנעו ככל הניתן ממפגש ישיר עם עוצמת הצבא הסובייטי. הם ניצלו נקודות תורפה כמו שיירות לוגיסטיות, שאותן תקפו, ועשו שימוש מסיבי בטקטיקות שונות, ובהן מארב, תוך שימור הכוח באמצעות ניתוק מגע והיטמעות באוכלוסייה המקומית. הכוח הסובייטי, שהוכן לעימות קונוונציונלי בעצימות גבוהה, נכשל בהתמודדותו עם אויב שנמנע מהתחפרות במערכים קבועים. בתחום הטקטי הופתעו הסובייטים מכך שלא היו קווי חזית או מטרות ברורות במרחבי הלחימה.

יכולת הלמידה של הסובייטים את האויב ואת שיטותיו הייתה איטית, והאפקטיביות שלה הייתה מוגבלת. רק לאחר כמה שנים השתחררו הסובייטים מן הדוקטרינה והטקטיקה שפותחו לצורכי הזירה האירופית והזירה הסינית, והחלו לנהל לחימה באופן לא ליניארי. במסגרת הזאת פותחו טקטיקות ויכולות חדשות שהופעלו נגד תנועת ההתנגדות האפגאנית. מלחימה ישירה של כוחות ממוכנים עברו הסובייטים להפעלת כוחות רגליים ייעודיים נגד לוחמת גרילה, ובהם כוחות סער מוסקים, שפעלו כמסגרות טקטיות בעומק שטח האויב, במארבים ובפשיטות.

בראשית שנות ה-60 של המאה ה-20 הושקעו בצה"ל מאמצים רבים כדי להבין את תורת הלחימה הסובייטית ואת יישומה, בעיקר בכל הנוגע למערכי ההגנה בצבאות ערב העיקריים: צבא מצרים וצבא סוריה.⁶ הספר **תורת הקרב** שיצא לאור ב-1963 במחלקת תור"ל במה"ד, בפקודו של אל"ם מאיר פעיל, היה חלק מן הניסיון של צה"ל לגבש מענה לדוקטרינה הסובייטית שהונהגה, כאמור, בצבאות האלה. בספר כמה פרקים המתארים את הדוקטרינה הזאת ומפרטים את עקרונות ההתמודדות עימה. לימוד שיטות הפעולה של האויב זכה להתאיישויות נרחבת בספר **פרשות קרב**, שיצא לאור במקביל ל**תורת הקרב**,⁷ ובו תוארה תורת הקרב הסובייטית באמצעות ניתוח קרבות במלחמת העולם השנייה.

למידת שיטות הפעולה של האויב, להבדיל מלמידת תוכניות הלחימה הצפויות שלו, נועדה לאפשר פיתוח ידע מקצועי להתמודדות במצבי קרב שונים, ומעידה על ניסיון להבין טוב יותר את דרכי החשיבה הצבאית של הצד האחר.⁸ מאמץ הלמידה וההטמעה שהתרכז במה"ד ובאמ"ן הגיע למיצויו המוצלח בשלביה הראשונים של המלחמה במהלכי ההבקעה האוגדתיים בקדמת סיני - באום כתף וברפיח.⁹

מלחמת ששת הימים

דווקא בעקבות המלחמה הקצרה והמוצלחת לא ניתן להצביע על הפקת לקחים - לא תוך כדי הקרבות וגם לא בתקופה שאחרי המלחמה. לקחים רבים נלמדו, הוצגו ויושמו בעיקר בתחומים הטכניים ובתחומי ההצטיינות. לאחר המלחמה החל תהליך למידה שהתייחס לפעולות ברמות השונות במטרה להפיק לקחים לשיפור הפעלת הכוח בעתיד. את תהליך הלמידה הוביל סגן הרמטכ"ל, אלוף חיים בר-לב, והוא נעשה במרבית המקרים בפתחות וביסודיות. הנושאים שעלו בדיונים נידונו באופן מעמיק, אם כי יש לציין שחלק מן הטעויות שנעשו במהלך המלחמה לא נדונו.

רוב הלקחים הצביעו על כך שהתפישה שגובשה לפני מלחמת ששת הימים התאימה, והיה לה חלק ניכר בניצחון. אף-על-פי-כן, הצורך באיזון בין הכוחות במסגרת העוצבות, שהיה קו מנחה לפני מלחמת ששת הימים, הופר לאחר המלחמה לטובת חיל השריון.¹⁰ ההצלחה המסחררת של הטנק והמטוס הביאו את צה"ל להתמקד בכלים אלה ולהזניח מערכים, לדוגמה, חיל הרגלים והארטילריה.

הניסיון לנתח את פעולות האויב תוך כדי המלחמה זכה למאמץ חלקי. חוברת לקחים מטכ"לית¹¹ הצביעה על כך שצבאות מצרים וסוריה שאפו לפעול על-פי הדוקטרינה הסובייטית, אך היישום שלה היה לקוי ולא נתן מענה לפעילות של כוחותינו, בעיקר בכל הנוגע לביצוע התקפות הנגד. ניסיונות להכיר את נקודות החוזקה והחולשה של האויב, ולהשתמש בהן בתורת הלחימה, נעשו בעיקר אצל צבאות האויב. אלה עברו לשים את ייבם על טילי הנ"ט והנ"מ. מחקרים רבים, למשל מחקר שנערך באקדמיית נאצר שבמצרים בדבר דרך הפעלת כוחות צה"ל במלחמה, יושמו בחלקם כבר במלחמת ההתשה ואחרים רק שנים לאחר מכן - במלחמת יום הכיפורים.¹²

מלחמת ההתשה

הפעילות הקרבית בין שני הצדדים במערכיהם הסטטיים משני עברי תעלת סואץ במלחמת ההתשה אפשרה לימוד של מהלכי האויב תוך כדי הלחימה, חיפוש פתרונות והנחלתם לכוחות הלוחמים.

לדוגמה, ההפגזות הארטילריות המסיביות של המצרים הובילו לפיתוח התבצרות המעוזים - שהייה במעוזים המעובים בשכבות פיצוץ, לתנועה מבוקרת בצירים תוך הימנעות מחציית צמתים, ובסוף המלחמה גם לשימוש מסיבי ב"ארטילריה מעופפת" לשיתוף האש המצרית.

הפעלת כוחות מצריים למארבים בציר התעלה ולהנחת מקבצי מוקשים הביאה לצמצום הסיוורים של צה"ל לתנועה בכוחות משוריינים בלבד ולמארבי נגד בשיטות ובאמצעים חדשים. פתרונות מערכתיים הביאו לסדרה של פעולות מיוחדות שבאמצעותן ניסה צה"ל להרחיב את גזרות הפעולה מעבר לחזית העיקרית.

מלחמת יום הכיפורים

המלחמה החלה בהפתעה בהתקפה מקבילה בשתי חזיתות. המלחמה נמשכה כשלושה שבועות, ובמהלכה ניתן היה ללמוד, לרכז ידע ואפילו להנחיל את הפתרונות ליחידות הלוחמות. נוסף על ההפתעה מעצם פרוץ המלחמה ומשיטת הפעולה שבה בחרו המצרים זכורה במיוחד הפתעת טילי הסאגר.¹³ טיל הנ"ט הסובייטי הזה היה מוכר לאמ"ן ולגורמים הטכנולוגיים כבר לפני המלחמה, ואף לכוחות בחזית שמולם הופעל עוד במלחמת ההתשה. ואולם מתברר שהמשמעות הנגזרת מהפעלתו על דרך הפעולה של אויביו ועל יכולות הלחימה שלהם לא הונחלו לכוחות בחזית לפני פרוץ המלחמה.

המצרים, היריב העיקרי במלחמה, צלחו את תעלת סואץ וייצבו קווי הגנה ממזרח לה. על הקווים הסטטיים האלה בלמו המגינים המצרים,

נושאי הפקת הלקחים והפצתם
התמסדו במהלך הזמן. כך לקראת
המבצעים ההתקפיים הגדולים, בחלקה
האחרון של מלחמת העצמאות כבר
נרכש ידע ממסמכי שלל, מחקירת
שבויים, מתצפיות, מסיורי אוויר
ומהאזנה לכוחות האויב

באמצעות מערך נ"ט מוגבר, את התקפות הנגד של צה"ל, שהתבצעו בעיקר על-ידי טנקים. טיל הנ"ט סאגר היה אחד האמצעים הבולטים במערך ההגנה המצרי.¹⁴

יחידות קדמיות נפגעו ממגוון רחב של אמצעי נ"ט, ובהם מרג"טים, ממוקשים וכן מטילי הסאגר. היחידות הסדירות במלחמת יום הכיפורים שלמדו את האמצעי שהופעל על-ידי האויב הצליחו לאלתר ולפתח טכניקות קרביות לפעול נגדו,¹⁵ אולם הן לא העבירו את המידע והלקחים ליחידות המילואים שנכנסו למרחב הלחימה מאוחר יותר, ואלה נתקלו בבעיה בלי שהוכנו לקראתה.

הידע שנרכש על דרך הפעולה המצרית במערכי ההגנה המעובים שלה לא נחקר, ולא הועמד בצורה מספקת לרשותם של כוחות חדשים שהגיעו ללחימה במרחב. אחד המקרים הבולטים הוא גדוד 890

גשר הדבורה או בשמו השני, גשר היוניפלוט נישא על גבי גרור וגרר בעזרת טנק אל גדות סואץ במלחמת יום הכיפורים. לאחר מלחמת יום הכיפורים עסקו באמ"ן ובתורה"ד שתי גם בפיתוח תורה וטכניקות קרביות שייתנו מענה ליתרונות האויב וינצלו את חולשותיו

הטיל ופגיעה בו.

לקחים ברמת היחידות הופקו תוך כדי הלחימה, בעיקר ברמת הגדוד, אך הם לא הועברו ליחידות אחרות, רובן יחידות מילואים. לאחר המלחמה ריכזו צוותים של מחלקת היסטוריה את סיפורי הקרבות. צוותים אחרים בגיסות השריון ניסו לשלב בתחקירים ידע בעל ערך, ואף השתדלו לרכזו, לנתחו ולהפיק ממנו לקחים.¹⁹

בתום המלחמה ובעקבות ועדת החקירה הממלכתית של מלחמת יום הכיפורים, בראשות השופט שמעון אגרנט, וכדי למלא את החוסר בתחום למידת האויב לפני הקרב ובמהלכו, הוקמו בצה"ל שתי מחלקות חדשות: באמ"ן הוקמה מחלקת תו"ל אויב, שייעודה היה לחקור את תורת הלחימה של צבאות ערב ואת הדרכים שבהן היא אמורה להיות מיושמת בתכנון הלחימה ובניהולה אצל אויבנו; במה"ד הוקמה מחלקה שנועדה לסייע בלימוד האויב, תורתו, אמצעיו, מערכיו ודרכי הפעולה האפשריות שלו וכן בהטמעת הלקחים של הלימוד הזה. פעילות המחלקה התרכזה בעיקר תחת הכותרת "דע את האויב" (בהמשך נקראה תוד"א - תודעת אויב). לאחר המלחמה התמקדו שתי המחלקות בפיתוח תורה וטכניקות קרביות שייתנו מענה ליתרונות האויב וינצלו את חולשותיו.

היחידות הסדירות במלחמת יום הכיפורים שלמדו את האמצעי שהופעל על-ידי האויב הצליחו לאלתר ולפתח טכניקות קרביות לפעול נגדו

מחטיבת הצנחנים, שהוטל ללחימה במרחב "החוזה הסינית"¹⁶ אל מול חוליות פזורות של "ציידי טנקים".¹⁷ הגדוד נתקל במערך הגנה מצרי סדור, שהיה מוכר לכוחות האחרים ששהו במרחב בעשרת ימי הלחימה הקודמים.

מקרה מוצלח יחסית של לימוד והפקת לקחים במלחמת יום הכיפורים היה בנוגע לטילי הנ"מ.¹⁸ כאשר ניסה חיל האוויר לפעול בחזיתות השונות הוא נתקל ב"חומות טילים" שרובן כבר היו מוכרות ממלחמת ההתשה. לעומת זאת, הטילים הניידים מסוג SA-6, שלא היו מוכרים לפני המלחמה, הפילו רבים ממטוסינו. לימוד מהיר של שרידי האמצעים בחיל האוויר וברפא"ל, תוך כדי הלחימה, הביא לפיתוח אמצעים ותורות שאפשרו בסוף המלחמה התחמקות מן

סנק ותומ"ת ברחבת הרק"ם של מוצב חיל התותחנים במלחמת לבנון הראשונה. מאז מלחמת לבנון הראשונה ועד שנת 2000 לחם צה"ל מול ארגוני טרור. במהלך כל התקופה ניכרת למידה מתמדת של האויב, של אמצעיו ושל החידושים שאותם נקט בטכניקות הלחימה שלו

מלחמת לבנון הראשונה

מלחמת לבנון הראשונה הייתה האחרונה במלחמות הקונוונציונליות שבהן לחם צה"ל מול מסה של כוחות אויב. גם במלחמה הקצרה הזאת (בפועל לחמו הכוחות עד הפסקת-האש הראשונה פחות משבוע) לא היה לימוד אמיתי תוך כדי לחימה. טורי השריון שפעלו בשטח ההררי ובצירים הצרים לא תמיד הכירו את הטכניקות הקרביות שפותחו בצה"ל ללחימה בשטח הררי שנים רבות לפני המלחמה. ברוב המקרים הכוחות לא השכילו להשתמש בניסיון שנרכש על-ידי הסורים בלחימה באזור בעת שפלשו ללבנון ב-1976.²⁰

לעומת זאת, הלחימה נגד ארגוני המחבלים בשטחים הבנויים - בתחילה במחנות הפליטים, ומאוחר יותר גם בתוך העיר ג'ירות - העשירה את לקחי צה"ל, ובמהלכה ניכרה הלמידה. לראשונה נעשה שימוש בכינוי ישיר של תותחי ארטילריה, ואף של תותחי נ"מ מסוג וולקן, בלחימה בשטח בנוי.

בשנים 1982-1983 הגיעו צוותים של החילות השונים אל הכוחות ששהו עדיין בקווי סיום הלחימה, חקרו את הפעילות, מילאו דוחות והפיקו עשרות, ואולי מאות, לקחים. ואולם, רק לקחים מעטים הובילו לשינויים בתורת הלחימה או אפילו בטכניקות הקרביות.²¹

למידת שיטות הפעולה של האויב, להבדיל מלמידת תוכניות הלחימה הצפויות שלו, נועדה לאפשר פיתוח ידע מקצועי להתמודדות במצבי קרב שונים

בתהליך הפקת הלקחים נטלו חלק העוצבות הלוחמות, החילות, והאגפים השונים.

כדי ללמוד ולשפר את הפעלת הכוח בסוגיות נבחרות, מינה הרמטכ"ל זמן קצר לאחר שהסתיימה המלחמה צוותי תחקיר מטכ"ליים שכללו קצינים בכירים אשר חקרו את האירועים, הצביעו על כשלים ואף המליצו על דרכים לשיפור. הוועדות עסקו בחקר היפגעות כוחותינו מחיל האוויר שלנו, בחקר הפו"ש ואף במחקר מקיף בנוגע להפעלת המודיעין המלווה את פעילות כוחותינו. אמ"ן פרסם כמה סיכומים מחקריים שעסקו בתורת הקרב, בעיקר של צבא סוריה, ובדרכים שזו יושמה בלחימה.

ממלחמת לבנון הראשונה עד שנות ה־2000

במהלך 18 שנות השהייה בלבנון, עד שנת 2000, לחם צה"ל מול ארגוני טרור, שהמרכזי שבהם, חזבאללה, הגביר את פעילותו עד שלבסוף נסוגו כוחות צה"ל משטחי לבנון. במהלך כל התקופה ניכרת למידה מתמדת של האויב, של אמצעיו ושל החידושים שאותם נקט בטכניקות הלחימה שלו. הכוחות הסדירים, בעיקר חטיבות החי"ר, השכילו בשגרת הפעילות ובפעילות יזומה - שכללה מבצעי פשיטה ואחרים (מבצע "דין וחשבון" ומבצע "ענבי זעם") שבהם הופעלה בעיקר האש - ללמוד את האויב ואת דרכי הפעולה שלו. גם הפעלת השריון נגד המחבלים השתכללה, כשזכורים במיוחד מארבי ה"ארטישוק" (מארבים של טנקים באמצעות "ארטישוק" - אמצעי לראייה תרמית) שגרמו לנפגעים רבים של חוליות המחבלים. הכוחות במוצבים ספגו פגיעות כשחזבאללה החל לשגר לעברם טילים נ"ט. לימוד תוך כדי לחימה אפשר פיתוח אמצעים ותרגולות נגד.

מנהרה שחפר החמאס ונחשפה על ידי צה"ל בגבול עם רצועת עזה

הלמידה בעידן הנוכחי

נראה שהדרך שבאמצעותה למד צה"ל את מלחמות העבר, ובאמצעותה הפיק את לקחיו, כמעט שאינה רלוונטית עוד. בעשור האחרון יצא צה"ל למבצעים בזירות השונות שבהם לחם בטרור פלסטיני, בחזבאללה ובחמאס, ב"חומת מגן", במלחמת לבנון השנייה בדרום לבנון ובמבצעי "עופרת יצוקה", "עמוד ענן" ו"צוק איתן" ברצועת עזה. המבצעים, זירות הלחימה ומשך הזמן הארוך יחסית של מערכות אלו מאפיינים את השינויים בטבע הלחימה בעשורים האחרונים.

במהלך המבצעים נתקלו כוחותינו בממצאים ובפעילות אויב שלא הייתה מוטמעת קודם לכן בתודעתם: "שמורות הטבע"; שיגור טילי הנ"ט ארוכי הטווח; מטענים ומלכודות פתאים; מנהרות ואפילו ירי פגזי מרגמה לטווחים קצרים. במבצעים אלה ניסו הכוחות וגורמי העזר הרלוונטיים ללמוד את האויב ולהפיק לקחים כדי שאלה יעניקו לכוחותינו יתרונות בשדה הקרב. גם אם חלו שינויים בתהליך עדיין נראה שיש מקום לשפר את דרך הלמידה, ולהביא למיצוי מרבי של הפקת הלקחים, לחיפוש ולמתן מענה ולשימוש בו עוד במהלכו של סבב ההתנגשות.

ההערות למאמר הזה מתפרסמות באתר הוצאת מערכות.

צוות הפקת לקחים שפעל בעקבות המלחמה, בפיקודו של אלוף דן שומרון,²² הצביע על שני פערי המידע שנוצרו אצל הכוחות ברמה הטקטית. הראשון נבע מהיעדר מידע על האויב "מעבר לגבעה" שבעטיו לא נוצלו הזדמנויות. הפער השני נבע מהיעדר מידע ממוקד ובזמן אמת שיאפשר לסגור מעגלי אש על כוחות האויב ואמצעי הלחימה שלו. הפער אפשר לכוחות אויב קטנים יחסית לעצור תנועה של כוחות גדולים. לדברי הוועדה, המודיעין נעשה בשיטת מקל נחיייה של עיוור, כלומר במקומות שבהם הייתה היתקלות ונורתה אש על הכוחות הבינו כי נמצא בהם אויב. כמו כן היה מחסור במודיעין רצוף ביום ובלילה, כזה שיאפשר הספקת מידע מידי לכל העומק האופרטיבי, כולל פירוט מדויק של פריסת האמל"ח שבידי האויב בזמן אמת.

על אף הניסיון להקצות לכוחות הטקטיים יכולות איסוף מודיעין שחסרו להם כל-כך במלחמת יום הכיפורים, נותר פער משמעותי באספקתו, בעיקר בשל ליקויי תפעול ומחסור בתו"ל לאיסוף קרבי בלחימה.

ככלל ניתן לקבוע שנקודת התורפה שנחשפה לאחר המלחמה הייתה בסוכנות החשובה ביותר לאיסוף - היחידות בשטח. כאשר אלה נוכחות בשדה הקרב הן משמשות מחושים רבי ערך. היחידות האלה המשיכו לפעול בהנחה ש"המודיעין יגיע מלמעלה", ולא הפנימו את הצורך לאסוף מידע בכוחות עצמן. גם כאשר לוקט המידע - הוא לא הוזרם למפקדות שמעליו.²³

הדרך שבאמצעותה למד צה"ל את מלחמות העבר, והפיק את לקחיו, כמעט שאינה רלוונטית עוד. גם אם חלו שינויים בתהליך עדיין נראה שיש מקום לשפר את דרך הלמידה, ולהביא למיצוי מרבי של הפקת הלקחים

במסגרת תהליך הלמידה והתחקור נגבו עדויות, הופקו מסקנות וכן מאות לקחים והמלצות.²⁴ עם זאת, נושאים מרכזיים ביותר בתחום הלחימה לא הגיעו לכלל דיון וסיכום. נושאים רבים אחרים שהועלו על הכתב התאפיינו במגמותיות, בחד-צדדיות ובהיעדר מיקוד. הם לא היו ערוכים בסדר שיטתי ולא הצטרפו למסגרת אחת, המאפשרת דיון תורתי והפקת לקחים אמתיים. המחיצות החיליות היו למכשול. רוב הסיכומים וכנסי הלקחים שנערכו לאחר תום הלחימה היו יחידתיים וחיליים (שריון לחוד, חי"ר וצנחנים לחוד, תותחנים לחוד). העובדה שבשדה הקרב לחמו הכוחות אלה לצד אלה לא הביאה בהכרח להפקת לקחים ולהפצתם.²⁵

אמנם במסגרת לימוד לקחי מלחמת לבנון הראשונה נערכו סיכומים בחתרן קרבות שבהם נטלו חלק מפקדים מחילות שונים, אך מספרם היה בטל בשישים. רובם של התחקירים נערכו והועלו על הכתב שוב תוך בחינת הקרב מנקודת מבט חילית צרה במקום לבחון את הדברים באופן רב-צדדי המשקף את המציאות בשטח.

ניתן להבחין בשוני בין התחקירים והראיונות המוקדמים ובין אלה שנערכו לאחר זמן-מה שבהם ניסו הנחקרים לייפות את התמונה.²⁶

